

վերագառնում, այլ մնում է քաղաքներում, ուր նրա զուգակիներ միանգամայն կորչում է, մանաւանդ երբ, ինչպէս կրթուածներից ոչ քչերը, ամուսնանում են օտար աղջիկների հետ:

Այսպիսով զօկն ու Զօկաստանը լինելով Կովկասի դաւառական անկիւնների մէջ ամենալուսաւորն, ամենապակաս ազգագրական ինքնուրոյնութիւնն է ներկայացնում:

Բ. ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆ

Գողթան գաւառը թէ հեթանոսութեան և թէ քրիստոնէութեան շրջանում շատ վերմեռանդ և աւանդապաշ է եղել: Լեւոնտ, առանձնացած երկիր լինելով այստեղ հեթանոսութիւնը՝ կարողացել է պահպանուել մինչև ս. Մեսրոփբի օրերը, ինչպէս և քրիստոնէութիւնը Ս. Բարդուղիմէոս առաքեալի քարոզութեամբ այստեղ սկսուելով կարողացել է յարատեւել մինչև Ս. Լուսաւորիչ:

Գողթան գաւառը իրաւամբ նախահաւատ է կոչւում, որովհետեւ սա և Սիւնիքը ամենից առաջ են ընդունել քրիստոնէութիւնը: Այստեղ քարոզել է ս. Բարդուղիմէոս առաքեալը, գուցէ և ս. Թովման: Ատրպատականից դալով ս. Բարդուղիմէոսը մտել է Գողթն, ուր շինել է մի եկեղեցի, որ կոչուել է Տեառն ընդ առաջ և բոլորովին կտրել Որդուատի վնասակար ցրերը, մկրտել է Շաբ իշխոնին ամբողջ անով և առաջնորդ է կարգել իւր աշակերտներից մինին՝ Նոյմսին, որից և սկիզբն է առել Գողթնի եպիսկոպոսութիւնը: Մինչև Ս. Լուսաւորիչ քարոզութիւնը Գողթնում յիշուում են Բարեյաս և Մուշէ, իսկ Լուսաւորիչից յետոյ մինչև իններորդ դարը, 303 տարիների ընթացքում իբրև Գողթնի առանձին, անկախ եպիսկոպոս յիշուում են. Մովսէս Տարօնացի, Սահակ Տարօնացի, Զրուանդատ, Ստեփանոս, Յովհաննէս, Մուշէ (500—550), Անաստաս (550—580), Սիւն (594), Մարտիրոս (628), Եսայի (768—773, յետոյ կաթուղիկոս). Թ. դարից մինչև Ժ. դարը

այլևս Գողթնի եպիսկոպոսներ չեն յիշատակում, որովհետեւ այս միջոցում Գողթնը ենթարկուել է Սիւնեաց մետրոպոլիտի վերատեսչութեան, ինչպէս այդ պարզ երևում է Սարգիս Ա. կաթողիկոսի 1006 թ. շրջաբերականից, ուր որոշ կերպով ասուած է. «Եւ յերնջակայ դաւառին Բստաձոր, զոր Գողթնեցիքն էին առեալ, նաեւ զՎանանդ և Գողթն բախրովին, որոց թէպէտ եպիսկոպոսեալ էր և կայր սակաւ վայրացն, այլ ի ներքոյ Սիւնեաց նուաճեալ էր»:

ԺԳ. դարի վերջում նորից երևում են Գողթան եպիսկոպոսները անկախ Սիւնեաց կամ Տաթևի մետրոպոլիտներից և արանցից յայտնի են Սարկաւադ (1280—1300), Տէրունական (1424), Խաչատուր (1699), Պետրոս (1680), Թովմաս Վանանդեցի (1491—1712), Յովհաննէս (1708), Թովմաս (1737), Յովհաննէս (1740), Սիմէոն (1830). Սա եղել է վերջին եպիսկոպոսը, որովհետեւ 1838 թ. եպիսկոպոսութիւնը վերացուել է, ենթարկուելով Երևանեան թեմի առաջնորդութեան և այնուհետեւ նշանակուել են լոկ վանահայրերը՝ Սրանցից յայտնի են. Յակոբ վարդապետ (1870), Կարապետ վարդապետ (1871), Անանիա վարդապետ Համազասպեանց (1881), Գրիգոր եպիսկոպոս Աղափրեան (1883) և Սահակ վ. Բաղդասարեան:

Գ. ՄՏԱՒՈՐ ԵՒ ՀԱՄԱՐԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ

«Երեզնցիկ»¹⁾ և «գինեէտ»²⁾ Գողթն դաւառը բաւական մեծ դեր է կատարել նաեւ զրական ասպարիզում: Դեռ շատ հին ժամանակներում գողթան երգիչները ռախորժելով երգել և պատմել են Տիգրան Ա. Վահագնի և Արտաշէս Բ. դործերը. Եւ այն մի քանի բեկորները, որ մեր մեծ պատմահօր ջանքերով ազատուած են կորստից, մեր ժողովրդական բանահիւսութեան գահարներն են կազմում: Սակայն վաղուց արդէն դադարել է այս երկրում

1) Ստ. Օրբելեան. դժ. ԺԷ. 2) Մ. Քորենացի